

Tanulmányok Luther irataiból.

V.

„A keresztyén ember szabadságáról.“

Luther harmadik alapvető reformátori munkájához érkezünk. Azonban ez a mű csak időrendben az utolsó. Tartalma és jelentősége szerint akár az első helyre is sorozható volna. Ez leginkább megfelel az „alapvető“ jelzőnek. A reformatió célja, szelleme és irányzata a legtisztábban e terjedelmére nézve is legkisebb iratban domborodik ki. Az a nagy előnye is megvan, hogy teljesen elvi magaslaton áll. Hangja nyugodt és meggyőző. Itt már nem a harc tüzeiben állunk. Nem küzdünk az ellenféllel s nem törünk annak a megsemmisítésére. Itt a nyugodt, megfontoló bölcseset hallgatjuk, ki elvi álláspontját fejti ki s eddigi küzdelmeinek és törekvéseinek az indító okáról ad fölvilágosítást. A mint maga mondja előszavában, azért írta e művet, „hogy kiki tisztában legyen az én pápaságra vonatkozó tanomnak és írásomnak indító okával.“¹ Ebből is látható, hogy az iratot tartalma szerint az első hely illetné meg. Ez úgyszólván a zászló, melyre a reformatió jelszava van írva. De a csaták zajában nem a rendszer a főkövetelmény. Luther előbb leverte az ellenséget, megrongálta várait, elvette hadikészletét s azután igazolja eljárását. Mindenképpen tehát tartalmilag is összefügg ez a munka a más két alapvető irattal.

Tárgya az ember legdrágább kincse: a szabadság. A szabadság az ember lényegéhez tartozik. Vegyük el az embertől szabadságát s megsemmisítettük emberségét. A hol az ész, sziv és lelkiismeret bilincsekbe van verve: ott csak névleg létezik az ember. De e nagy névvel járó munkának, törekvésnek semmi nyoma.

¹ Luther Márton művei. II. k. 323. l.

Vajjon tehát a kereszténység ellensége volna a szabadságnak? Vajjon a keresztény szabadság csupa negatívum volna? Vajjon a Krisztus lábainál ülve s az ő evangéliumát hallgatva, teljesen le kell mondanunk legdrágább kincsünkről s föl kell áldoznunk emberségünket? Vajjon a Krisztus csupa alázatos, meghunyászkodó és szolgálékú embereket türne meg maga körül? Nem tudjuk a kereszténységnek nagyobb ellenségét elképzelni, mint azok, a kik így gondolkoznak róla. A kik keresztre feszítették Jézust, nem vétkeztek nagyobbat, mint azok, a kik evangéliumából a szolgaság bilenseit akarnák kovácsolni. Hiszen Jézus éppen a mi szabadítónk; mert a törvény betűjét eltörölte, a léleknélküli üres cselekedetek értékét megsemmisítette. Szabadító, mert az emberi erőknek és tehetségeknek útját megnyitotta s az embert maga fölött úrrá tette, hogy szabadon munkálhassa üdvét, vagy kárhozatát. Nem Isten káromlás-e hát a szabadságnak ezt a hős bajnokát úgy állítani oda az emberiség elébe, mint egy telhetetlen zsarnokot, ki semmi önállóságot nem tür s az egyéniség minden megnyilatkozását tüzzel vassal üldözi.

Pál apostol éppen e téves irányzattól féltette a kereszténységet. Ezért két szép levelét — a Rómabeliekhez és a Galatákhoz írottat — nagyrészen a keresztényi szabadság kérdésének a tisztázására szenteli. Határozottan kimondja, hogy a testet és lelket lenyűgöző, külső szertartásoknak és cselekedeteknek semmi befolyások nincsen az üdvösségre, mert csak a hit üdvözít. És mintegy tanúságképpen a gyülekezet lelkére köti: „A szabadságban azért, melylyel minket a Krisztus megszabadított, álljatok meg és ne kötelezzétek meg ismét magatokat szolgálatnak igájával.“¹ „Mert ti szabadságra hivatatok atyámfiak, csak hogy a szabadságot ne adjátok a testnek bűnre való alkalmatosságul, hanem szeretetből egymásnak szolgáljatok.“² Ha az egyház az apostolnak ez igéit írja homlokára, ha minden körülmények között azok értelmében neveli a híveket: akkor az evangélium kincse nem került volna a hamis sáfárok kezébe s a kereszténység történelméhez nem fűződött volna annyi kegyetlen kinzásnak s emberirtó háborúnak az emléke.

¹ Gal. 5. r. I. v.

² U. o. 13. v.

Csakhogy az idő változott. Az evangéliumi szabadság, mely győzelemhez juttatta a *küzdő* egyházat, ellensége lett az *uralkodó* egyháznak. Győzött a hatalom és uralomvágy. Mellette elnémittatott az evangélium minden érdeke. Hiába szólt volna meg a Jézus. Szavát elnyomta a zsinatok lármája. Oknélkül áll ki a sikra Pál apostol. Nagyobb hitelt érdemel a „Péter utódja.“ Az evangélium drága kincse hiába ajánlja magát. Első az egyház érdeke. Ilyen körülmények között kicsoda gondolt volna a szabadságra. Hiszen ez a zsarnokságnak legnagyobb ellensége. Veszszén el hát a szabadság, csak megmaradjon a hatalom. Ez a felfogás szülte a dogmák, zsinati végzések, pápai határozatok és egyházi parancsolatok ama tömkelegét, a melylyel szemben az embernek csak egyetlen joga van: a föltétlen engedelmesség. Oda lett az egyéniség az egyház mindenhatósága mellett. Az ember üres géppé lett, kinek csak a szolgaság jutott osztályrészébe.

A kereszténységnek e nyomasztó helyzetében emelte fel Luther a szabadságnak régen eltiport zászlóját. Kézében az evangéliummal, igyekszik megvilágosítani a lelkeket. Az egyházi zsarnoksággal szemben védelmébe veszi emberi jogainkat. Vissza akarja adni azt a szabadságot, melyet Jézus szerzett s melyet Pál apostol olyan féltve őrizett. Azért Luther szellemének megértése szempontjából, föltétlenül szükséges megismernünk azt, hogy miképpen gondolkozott ő a keresztény ember szabadságáról.

Miben is áll Luther szerint a keresztény ember szabadsága? Talán abban a féktelenségben, mely mint megáradt folyam magával ragadja az isteni és emberi intézményeket? Vagy talán abban a korlátlanságban, mely mint pusztító tűzvész száguld keresztül a társadalmi renden, hogy hamúvá égessen mindent, a mi utjába akad? Senkisem értette jobban félre Luthert, mint azok, a kik későbbben az ő szabadságáról való nézeteit nyílt lázadásra s féktelen szabadosságra használták. Mindenekelőtt két tételt állít föl, a melyekben körülírja a ker. szabadság fogalmát, körét és határát. 1. „A keresztyén ember mindeneknek szabados ura és nincsen senkinek alávetve.“ 2. A keresztyén ember mindeneknek készséges szolgája és mindenkinek alá vagyon vetve.“ E két tétel teljesen a szentírásón alapszik. S bár a kettő egymásmellé állítva ellent-

mondásnak látszik, mégis el kell ismernünk azoknak igazságát. Mert valóban a keresztyén embernek egész élete: Szabadság és szolgálat. Hogy ezt megérthessük, tisztába kell jönnünk az *embernek* keresztyéni fogalmával. E szerint az ember testből és lélekből áll. Ennek megfelelően benne *testi* és *szellemi* természet egyesül. Ezért különböztet meg a szentírás testi és szellemi embert. A szellemi ember szabad, a testi ember pedig szolgál.

Most az a kérdés, hogy miben áll a szellemi ember szabadsága? Nagyon tévednek azok, a kik azt a szabadságot külső dolgokba helyezik. Ezt tisztán és kizárólag a lélek szerezheti meg magának. A test lehet gonosz, míg a lélek jó. A test lehet szolgál, míg a lélek szabad. Szóval a test betegsége, éhsége, szomjusága és gyötrelme a lélekre befolyással nincsen: sem szabaddá, sem fogolylyá nem teszi. Éppen ilyen közömbös a lélekre, hogy a test milyen ruházatot ölt; szent, vagy közönséges helyen tartózkodik, böjtöl, imádkozik, avagy éppen búcsúra jár. Szóval a test bárminő cselekedeteket hajtson végre, az a lelket nem érinti. Hisz mindazokat a külső dolgokat egy álnok és képmutató nemzetség is végrehajthatja; egy teljesen megromlott és gonosz ember is gyakorolhatja.¹ Akárcsak Pál apostolt s neki a testi- és lelki emberre vonatkozó fejtegetéseit olvasnók. A mint az apostol küzd a zsidóskodó képmutatás ellen: úgy küzd most a reformator az „opus operatum“-féle külső cselekedetek ellen.

Ha tehát ezek szerint a külső dolgoknak és cselekedeteknek a lélekre semmi befolyásuk nincsen: kell lenni valami olyan eszköznek, a mi őtet is élteti, kegyessé és szabaddá teszi. Ilyen eszköz égen és földön csak egy van, t. i. az evangelium, vagy Isten igéje. Minden nélkül el lehet a lélek e világban, de az Isten igéje nélkül nem. Ebben van eledele, öröme, békessége, világossága, igazsága, bölcsesége és szabadsága. Már a szentírás szerint is akkor mér Isten a legnagyobb csapást a népre, a midőn igéjét megvonja tőle s viszont akkor áldja leginkább, a midőn igéjét közli. Az igehirdetés céljából jött Jézus a világra. Ezért éltek az apostolok. És ez volna a püspököknek és papoknak kizárólagos hivatása.² Ime a protestans szószék és a katolikus oltár közti áthidalhatatlan

¹ i. m. 325 l.

² i. m. 326 l.

különbség. Az első a szabadság oszlopa, az utóbbi a szolgaság vára.

De nehogy valaki tévedésbe essék s azt mondja, hogy az ige lehet emberek találmánya s papok koholmánya. Ez ellen is felállítja Luther a védőbástyát, midőn nyíltan kimondja, hogy a lélekre áldásos nem lehet semmi más tudomány, „mint a Krisztusról való beszéd, úgy a mint az az evangéliumban foglaltatik, melyet olybá kell vened, és a mely olyan is, mintha Istenedet hallanád teveled beszélni.“¹ A keresztyén ember előtt tehát soha sem az a főkérdés, hogy mit tanít a pápa, mi az egyház hivatalos hitvallása, vagy mit rendeltek el a zsinati végzések, hanem az, hogy mit tanít az evangélium? Minden egyéb emberi találmány és szolgaságra vezet, ez pedig Isten beszéde, mely szabadságot ad. Ime így mutatja meg Luther az egyéniség emelkedésének és érvényesülésének útját az egyházi rendeleteknek nagy tömkelegében.

Azonban egyéniségében senki el nem bizakodhatik, mert éppen az evangélium, mely öntudatra ébresztett, adja értésünkre azt is, hogy életünk és cselekedeteink Isten előtt „semmi“ s az embernek önmagában el kell kárhoznia. Ebből a romlásból és kárhozatból egyedül a hit szabadithat meg. Az a hit, mely Jézushoz emel s azt eszközli, hogy föltétlen bizalommal viseltessünk iránta. Ez a hit „üdvöt ad és minden kárhozatot elvesz.“ A keresztyének ez az egyetlen kincse s ezenkívül semmire szüksége nincsen, mert „egyedül a hit“ minden cselekedet nélkül szabaddá és boldoggá teszen.² Ez a reformáció sarkpontja. A „sola fide“ jelzi irányát. A mint Pál apostol a zsidó külsőségekkel s egy élettelen vallás szertartási gyakorlataival szemben, a hit alapjára helyezkedett: úgy Luther az egyházi czeremóniák hiábavalósága ellen a hit által való üdvözülést hirdette. Igaz, hogy ez által, a midőn a lelkeket felszabadította az egyházi gyámkodás alól, üdvének ígéretével s a kárhozat rémitgetésével a Jézus lábaihoz szögezte; de legalább önmagának urává tette, hogy üdvének kérdésében minden emberi véleménytől menten határozhasson. Ilyen értelemben „a hit által való megigazulás nem tagadása, sőt inkább bizonyítéka a legfensőbb szabadságnak — mondja Hase. — E

¹ U. o.

² i. m. 327 l.

tanba van befoglalva a protestantismus egész alanyisága, mint szabad, de a Krisztus által megszabadított és ő neki átengedett alanyiság.“¹

Ha egyedül a hitből származik minden jó, mi haszna van akkor annak a sok törvénynek, parancsolatnak és rendeletnek, a melyek oly bőséggel találhatunk a szentírásban? E kérdés elől nem térhetett ki Luther, a mint nem tért ki későbben Kálvin sem. Feleletük is egyformán hangzik. Ez a felelet nem lehet a nomismus tana, hiszen éppen az ellen küzdenek. De az antinomistikus álláspontra sem helyezkednek, a mely teljesen elveti a törvényt. A mint Luther mondja, a törvény és parancsolatok arra valók, „hogy az ember megismerje belőlük jóra való tehetetlenségét és megtanuljon önmaga fölött kétségbe esni.“ E szerint a törvény hivatása, hogy az embert a földig lesujtva, a porig megalázva a saját tehetetlenségére tanítsa. Nem pozitív eszköze az üdvnek, de mégis annak előfeltétele. A törvény által előidézett kétségbeejtő helyzetben lép előtérbe Istennek az új testamentumban foglalt „igérete“, mely a kétségbeesett embert a Krisztushoz és az ő evangéliumához vezet. Az ő testamentumi törvény és az új testamentumi parancsolatok között e szerint bár van némi fokozati különbség, de az üdvöt az utóbbiak sem eszközölhetik. A hol a parancsolatok és cselekedetek haszontalanoknak bizonyulnak; a hol az embernek bűneiből és kárhozatából való szabadulására egyetlen út sem mutatkozik: ott megjelenik a hit, mely által az ember a lelki javak bőséges osztályosa és Isten valóságos gyermekévé lesz. Ennélfogva a hit nemcsak hogy nem kötelez jó cselekedetek gyakorlására, hanem még felold azok alól s így teljesen szabaddá tesz.

Nemcsak szabaddá teszen a hit, hanem a lelket Krisztussal „mint menyasszonyt a vőlegénnyel egyesíti.“ Mi következik ebből? Az, hogy „a mi a Krisztusé, az a hívő léleké is s a mi a léleké, az a Krisztusnak is sajátjává lesz. Minthogy pedig minden jó és üdvösség a Krisztusnál van: mindezek a lélek sajátjává lesznek. Az a sok rossz és bűn pedig, a mi az emberi lelket terheli, a Krisztus sajátjává lesz. Így a lélek a hit által megszabadul bűneitől, mert azokat a Jézus magára vállalja, mintha ő követte volna el. Benne aztán a bűnök semmivé

¹ Prot. Polemika. I. k. 30 l.

lesznek; mert az ő igazsága legyőzi azokat. Itt a hagyományos egyházi tannal ellentétben a megigazulásnak egy újabb útját tárja föl Luther, mely ha kényelmesnek is látszik, de megvan az az előnye, hogy a vallást az emberi lélekbe helyezi vissza s mindenkinek értésére adja, hogy az üdvösséget minden külső befolyástól menten, magának az embernek kell munkálnia.

Hogy a hit által szerzett keresztényi szabadságot annál világosabbá tegye Luther, részletezi mindazokat a lelki jókat, melyeket a Krisztus mint vőlegény közöl a hívő lélekkel, mint menyasszonynyal. Tudjuk, hogy a Krisztus lelki értelemben véve „király és pap.“ E kettős tulajdonságának minden áldását közli a hívő keresztényekkel. Ugyanis általa lelki értelemben „király“ lesz a hívő keresztény, mert „a hit által minden dolog fölé oly fenséges magasságba emelkedik, hogy lelkileg mindeneknek urává lesz, mivel, hogy üdvösségének semmi sem árthat, sőt neki minden kell hogy hódoljon és üdvösségét munkálja.“ Ezen a fenséges lelki magaslaton még a halál és szenvedés is az üdvösség eszközévé leszen. De a Krisztus által *pappá* is lesz a hívő keresztény, a mi méltóvá teszi őt arra, hogy az Isten elébe lépjen s magáért és másokért könyörögjön. Minő más képet mutat ezen a lelki magaslaton az ember, mint a római zsarnokság által kovácsolt sulyos bilincsek alatt roskadozó szolgáló, a melynek le van kötve esze, szive és lelkiismerete s mindent az uralkodni vágyó papságtól vár félelmes meghunyászkodással, mert annak a kezében hiszi letéve üdvét vagy kárhozatát! Bizonyára a Luther által körülírt szabadság állapota az, a mely az emberi méltósághoz kötött fogalmainknak megfelel.

Most áttérünk a Luther által felállított *második* tétel igazolására. Azért nehogy valaki a fentiek után úgy gondolkozzék, hogy nekie már most egyáltalában nem kell semmit tennie, mert a keresztényi szabadság minden jó cselekedet alól feloldozza. Ha csupán lelki lény lenne: akkor igaza volna. De mivel testi lény is, nincs igaza. Az ember ugyanis szabad lelke, de szolgál teste szerint. A test felett uralkodni, annak vágyait és indulatait megfékezni: ezt kívánja a hit, nehogy a külső ember a belsőnek akadálya legyen a tökéletesség felé haladásban. De már ezeket a külső cselekedeteket soha sem szabad azzal a gondolattal végeznünk, hogy azok jobbá vagy kegyesebbé tesz-

nek minket Isten előtt. A cselekedeteknek szolgálai ne legyünk, hanem végezzük azokat „szabad szeretetből“. Mit ér azért a test kizozása és sanyargatása, melylyel az ember önmagát tönkreteszi abban a balvéleményben, hogy ezáltal Isten előtt jobbá vagy kegyesebbé lesz? — Avagy a püspök valamely püspöki kötelesség végzése által lesz-e püspökké? Sőt ellenkezőleg cselekedete érvénytelen, ha megelőzőleg fel nem volt szentelve.

A hit és cselekedet viszonyát igen érdekesen világítja meg Luther a következő találó fejtegetésében: „Jó, kegyes cselekedetek sohasem tesznek senkit jó, kegyes emberré, hanem a jó kegyes ember jó, kegyes cselekedeteket mivel. Gonosz cselekedetek soha sem tesznek senkit gonosz emberré, hanem a gonosz ember, gonosz cselekedeteket mivel. Úgy, hogy mindenestre előbb a *személynek* kell jónak és kegyesnek lenni minden jó cselekedetet megelőzőleg, akkor aztán a kegyes és jó személytől jó cselekedetek származnak. A mint Krisztus mondja (Máté 7. r. 18 v.): A rossz fa nem terem jó gyümölcsöt. A jó fa nem terem rossz gyümölcsöt“. S az is világos, hogy nem a gyümölcs tartja a fát; a fák sem nőnek a gyümölcsön, hanem megfordítva, a fa tartja a gyümölcsöt és a gyümölcs nő a fán. Valamint hát fának előbb kell lenni, mint gyümölcsnek és a gyümölcs nem teszi a fát se jóvá, se rosszá, hanem a fától függ a gyümölcs minősége: azonképpen az embernek is a maga személye szerint elébb kegyesnek vagy gonosznak kell lennie, mielőtt jó vagy rossz cselekedeteket művelhetne, és az ő cselekedetei nem teszik őt jóvá, avagy rosszá hanem ő követ el jó, avagy rossz cselekedeteket.“¹ Ezek szerint az embert jóvá az ő hite, rosszá pedig az ő hitetlensége teheti csupán. Azért, a kik a cselekedeteknek akármiféle érdemet tulajdonitnak, azok — Luther szerint — meggyalázzák Istennek kegyelmét“. Ez érvével Luther Augustinusra támaszkodik, a kinek tanai bármennyire ki voltak közösítve az egyházból, de neve nagy tekintélyben állott s így igen jó ajánló levél volt a Luther írása mellett.

Az ember nemcsak önmagának és önmagáért él. Társadalomban, emberek közt vagyunk. Ez a cselekedeteknek újabb nemét teszi kötelességünké. Jót kell tennünk felebarátainkkal. Azonban a mi javunkra azokból a cselekedetekből sem írható

¹ I. m. 339 l.

semmi, a melyeket embertársaink érdekében hajtunk végre. Ezeknél a cselekedeteknél tisztán az legyen a főszempont, hogy általuk embertársainknak szolgáljunk s az ő javukat munkáljuk. Itt lép előtérbe egy másik nagy érzelem: a *szeretet*. Nem úgy, mintha az a mi jobbulásunknak vagy üdvösségünknek eszközévé lehetne, hanem úgy, hogy minket felebarátaink szolgálatára állítson. Ime tehát így domborodik ki a keresztyén ember képe a Luther iratában! Egyfelől teljesen szabad, de másfelől önként szolgává lett. Azonban úgy szabadsága, mint szolgálata a hitből származik. Ugyanis így gondolkozik: „Ime az én Istenem engem, méltatlan és elkárhozott embert, minden én érdemem nélkül, ingyen való kegyelméből megajándékozott Krisztus által és Krisztusban minden kegyesség és üdvösség teljes gazdagságával, úgy hogy immár semmi másra nincsen szükségem, minthogy higgyem, hogy ez így van. No hát ennek az én jó atyámnak, a ki engem fölös jókkal ingyen elhalmozott, megteszek én is önként, szabadon és ingyen mindent, a mi neki tetszik és leszek felebarátaim iránt én is keresztyén, a mint Krisztus irántam lett és nem teszek egyebet, csak a miről tudom, hogy nekik szükséges, hasznos és üdvösséges“.¹ Idéztük Luther szavait, mert ezek mutatják, hogy miként következik a hitből a szeretet, a szeretetből pedig a szabad szolgálatkészség. Az az igazi keresztyéni cselekedet, a melyben a cselekvő alany a saját javáról s minden előnyéről teljesen megfeledkezve embertársának kíván szolgálatot tenni. Így cselekedett Jézus s azt kívánja hiveitől is. Azok a külső cselekmények pedig, melyeket az egyházi tan az üdv eszközeivé tett, csak arra valók, hogy az ember szabadságát elrabolják, de a keresztyénység ismertető jegyével egyáltalában nem bírnak.

Mindezekből látható, hogy mennyire félreértették Luthert azok, a kik azt állították róla, mintha ő a jó cselekedetek fölösleges, vagy éppen káros voltát tanította volna. A ki így szólott: „Ha imádkozol vagy böjtölsz, ne tedd abban a hiedelemben, hogy ezzel magadnak teszesz jót, hanem add oda azt szabadon, hogy mások élvezzék és tedd az ő javukra“ — az nem a jó cselekedetek fölösleges voltát, hanem a legelső keresztyéni erényt: az önzetlenséget tanította. A ki így beszélt: „nekem még hitemet és igazságomat is Isten elé kell állita-

¹ l. m. 344. l.

nom felebarátomért, hogy az ő bűnét betakarjam, magamra vegyem és úgy tegyek, mintha az én sajátom volna“ — az nem a jó cselekedetek káros voltát, hanem a keresztyeni erények királyát: az önfeláldozást hirdette. Végző következtetése a fentiekből az, a mivel mi is végezzük e rövid ismertetést: „A keresztyén ember nem él önmagában, hanem Krisztusban és felebarátjában, Krisztusban a hit, felebarátjában a szeretet által. A hit által felemelkedik önmaga fölé, fel Istenhez, Istenből alászáll ismét önmaga alá a szeretet által és mégis Istenben és az isteni szeretetben marad mindvégig. Ime ez az igazi lelki keresztyén szabadság, a mely a szívet szabaddá teszi a bűntől, törvénytől és parancsolattól, a mely minden más szabadságot felülmúl, mint a hogy felülmúlja az ég a földet. Adja Isten, hogy e szabadságot igazán megértsük és megtartsuk“.

VÁRI ALBERT.

KÖLTEMÉNYEK.

A MŰHELYBEN.

A Múza jön. Enyelgve sugja:
Jövel szent berkeimbe, várlak.
Repülnék s ez a durva gép, ah!
Legyötri lelkemről a szárnyat.
Agyamban itt, gond fellegében,
Elvillanó fényröppenések
Zördül a gép: vigyázz ügyetlen,
Ne nézz a légbe! Tartsd a féket!

Aztán sokára, valahára,
Lejár a lomha gyári óra.
Hamar e szürke, tompa légből
Szabad mezőkre, hűs bokorba.
S szabad mezőn, a hűs bokorban
Mi bánt? Egy pók. Eszményi hálón
Gyilkol egy csilla kis bogárkát.
Szegény bogárka: színes álmom!

ÁLOM.

Vállamra tette csontkezét
És megrázott nagyon.
„Jöttem. Űtött a végső órád.
Kövess. Parancsolom.“

Elmenj! Hatalmas érlökéssel
Megtaszítottam. Szétrogyott.
Jöttek a múzsák s máglyalángon
Égették a nagy csontromot.

JÉKEY ALADÁR.